

Джерела та література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської і грецької на українську наново перекладена. - UBS, 1990.
2. Ільченко В.І. Експресія імені в засобах масової інформації. - К.: Інститут журналістики, 2003. - 64 с.
3. Карпенко А. В. Русская антропонимика. – Одеса: ОГУ, 1970. – 43 с.
4. Коваль А.П. Спочатку було слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. - К.: Либідь, 2001. – 312 с.
5. Муравлєва И.В. Немецкие антропонимы в социолингвистическом аспекте // Социолингвистические аспекты изучения немецкой лексики. - Калинин: КГУ, 1981. - С. 102-116
6. Ринкер Ф., Майер Г. Библиейская Энциклопедия Брокгауза. Пер. с нем.: Иванова В.М., Карельский А.А., Щедровицкий Д.В. / Под общ. ред. Цорна В.А. - Paderborn: Christliche Verlagsbuchhandlung, 1999. - 1088 с.
7. Словник фразеологізмів української мови. - К.: Наук. думка, 2003. - 1104 с.
8. Суперанская А.В. Теоретические основы ономастики: Автореферат дис... докт. филол. наук: 10.02.04. - Л., 1974. – 34 с.
9. Турута Н.И. Коммуникативный и прагматический аспекты имён собственных // Доклады V Международной конференции „Семантика языковых единиц”. - Т.2. - М.: СпортАкадемПресс, 1996. - С. 254-256.
10. Фролова О.Е. Антропоним в жестко структурированном тексте // Вопросы ономастики. - 2005. - № 2. - С. 36-44.
11. Шевченко Л.Л. Лінгвістична інтерпретація імені Ісуса Христа // Мовознавство. - 2006. - № 2-3. - С. 153-162.

Поступила до редакції 3.09.2007 р.

УДК 070.41:811.161.2'271.14

Ріпей М.В.

ПОРУШЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ НОРМИ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТ

*Ріпей М.В. **Нарушение лексической нормы на страницах газет***

Рассмотрено ненормативное использование лексем «сейчас», «разрешать», «основной», «все», «вопрос», «отсутствие», «носишь имя» в газетных материалах, предложены правильные варианты. Уделено внимание выделению значений слов, которые в «Большом толковом словаре современного украинского языка» представлены как синонимы. Примеры взяты из таких газет: «Високий Замок», «Газета.24», «День», «Дзеркало тижня», «Експрес».

***Ключевые слова:** лексическая норма, газетные материалы, лексема, правильно, неправильно, варианты*

*Ріпей М. В. **Порушення лексичної норми на сторінках газет***

Розглянуто ненормативне вжиття лексем «зараз», «дозволяти», «основний», «все», «питання», «відсутність», «носити ім'я» у газетних матеріалах та запропоновано правильні відповідники. Зосереджено увагу на вирішенні значень слів, які у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано як синоніми. Приклади наведено з таких газет: „Високий Замок”, „Газета.24”, „День”, „Дзеркало тижня”, „Експрес”.

***Ключові слова:** лексична норма, газетні матеріали, лексеми, правильно, неправильно, відповідники*

*Ripey M.V. **The infringement of lexical norm on newspaper's pages***

We have looked through the incorrect using of lexemes „now”, „to allow”, „main”, „all”, „question”, „absence” and „to be called” in newspaper materials and suggested correct variants. We have focused on the delimitation of the words' meanings, which in “Great explanatory dictionary of modern Ukrainian”, are given as synonyms. The examples are taken from such newspapers as: “High Castle”, „Newspaper.24”, “The Day”, “The Mirror of the Week”, „Express”.

***Key words:** lexical norm, newspaper materials, lexeme correctly, incorrectly, variants*

Постановка проблеми. Особливістю газетного слова є те, що воно звернене до всіх. „Газету ж читають усі... А читаючи, переймають її мову, свідомо чи несвідомо, і часописна мова розповсюджується... величезна сила впливу газетної мови на вироблення культури мови літературної... велика відповідальність за стан літературної мови” [9, с.289]. З огляду на це користуватися газетним словом треба точно. „Навіть одне недбало вжите слово... іноді може зіпсувати весь чудовий твір. Уживати слова правильно і точно - значить використовувати їх у тому значенні, яке має кожне з них” [6, с.57]. У журналі „Рідна мова” ще 1936 року зазначено: “Психологія вчить, що ми найліпше

пам'ятаємо, як писати слова, через враження зору й слуху. Цей досвід ми набираємо читаючи. Читати - значить тихенько говорити... Неправильно написане слово, або нелітературний термін, лишаються в нашій мові так само, як і правильні слова. Отже, ми чи хочемо, чи не хочемо, як тільки прочитаємо, то несвідомо навчаємось неправильних слів, нелітературної мови" [15, с.300-301].

Зважаючи на це, особливої уваги потребує дослідження вживання слів у газетних матеріалах у „невідповідному, невластивому в українській мові значенні" [14, с.323].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми мовних помилок присвячено праці Б. Антоненка-Давидовича [1], Н. Бабич, Т. Бондаренко [2; 3], П. Дудика [7], А. Капелюшного, Н. Непійводи, О. Пономаріва, В. Русанівського, О. Сербенської, Є. Чак, М. Яцимирської та ін. Надзвичайно актуальні сьогодні дослідження І. Вихованця, зокрема [5], та інших авторів, розміщені в „Мовній мозаїці" журналу „Українська мова".

Як вважають науковці, „проблема мовних аномативів у журналістських матеріалах постає як аморфне і не визначене з наукового погляду явище" [3, с.3], „найпоширенішою причиною недоліків газетної мови є неправильне або неточне використання лексичних засобів" [6, с.58], що потребує досліджень.

Формулювання цілей статті. Ми ставили за мету виявити порушення лексичної норми на сторінках газет, проаналізувати їх та запропонувати правильні відповідники.

Вклад основного матеріалу дослідження. Часто в газетних матеріалах вживають слово „зараз", що не відповідає нормам української мови. Наприклад, „Зараз головна мета Ігоря Бондаря - потрапити на Паралімпійські ігри" (День, 2006, 7 листоп.); „Зараз управління економіки на основі загального доходу підприємств визначає внесок кожного підприємця"; „Зараз депутати вирішують гострі питання..."; „Зараз опрацьовуються нові версії..." (Високий Замок, 2007, 26 квіт.); „Зараз в її стінах розташувалася один із філіалів історичного музею", „Він прекрасно знає, що зараз в моді...", „Зараз на кордоні України з Польщею діє чотири автомобільні пункти пропуску...", „Зараз готується ухвала..." (Газета.24, 2007, 2 квіт.).

Ще 1938 року в журналі „Рідна мова" Іван Огієнко писав, що у нас часто не розрізняють і плутають слова „зараз - тепер". „Зараз - це негайно, в цей момент, у цю хвилину, миттю, взагалі визначає негайність дії... рос. немедленно, сию минуту...

Слово „тепер" визначає „в цей час"... але без жодного відтінку негайности, і в цім його відміна від слова „зараз", якого вживаємо тільки для зазначення раптової негайности" [11, с. 146-147].

Отже, замість „зараз" залежно від контексту треба писати „тепер", „нині" [1, с. 158], „сьогодні", „у наш час", „останнім часом", „цими днями". Бо „єдино потрібне слово має зайняти єдино потрібне місце. Інакше допускається неточність у змісті думки, що нерідко призводить до стилістичної невірності мовлення" [7, с.303].

Найвні труднощі у вживанні слів „дозволяти" і „давати змогу". Газети пишуть: „Британська телерадіокомпанія Бі-бі-сі заявила про те, що має у своєму розпорядженні матеріали, які дозволяють припустити, що..." (Експрес, 2006, 14-21 груд.); „Нові технології дозволяють магазинам оперативного визначати номери мобілок потенційних клієнтів", „реклама, яка дозволяла б споживачеві примітити товар на полиці", „створення нових ідей товарів дозволяє випереджати клієнтів" (Дзеркало тижня, 2006, 27 трав.-2 черв.); „світові технології й устаткування дозволяють нам точно відтворювати власні рецептури" (Експрес, 2006, 7-14 груд.).

На підставі критерію відповідності/невідповідності лінгвоодиноці нормам української літературної мови [2, с. 113] вживання лексеми „дозволяти" у вищенаведених реченнях кваліфікуємо як помилку. Бо дозволяти - це „давати згоду, дозвіл, право на здійснення чого-небудь" [4, с.234]. А у значенні „давати можливість що-небудь робити (про стан, умови, обставини і т. ін.) варто вживати не „дозволяти", як зазначено у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови" [4, с.234], а „давати змогу", „давати можливість". Бо можна дозволити щось зробити, але не дати змоги це зробити. Наприклад, дозволити вийти з аудиторії, але не дати змоги вийти (не дати пройти або замкнути двері). Правильне вживання цих слів, на нашу думку, добре ілюструє приклад переходу вулиці, де є світлофор. Зелене світло світлофора дозволяє пройти, а машини зупиняються, даючи змогу це зробити.

Отже, неправильно „матеріали дозволяють припустити", „технології дозволяють визначити", „реклама дозволяє помітити", „створення ідей дозволяє випереджати", „світові технології дозволяють відтворювати", правильно „дають змогу", „дають можливість". Однак у реченні „Цей парк [„Кратер діамантів". - М. Р.] - єдине у світі місце відпочинку, де гостям дозволяють забирати зі собою все, що вони там знайдуть" (Високий Замок, 2006, 24 жовт.) слово „дозволяють" вжито правильно. Бо на те, щоб „забирати зі собою все, що знайдуть", є дозвіл, очевидно, офіційне розпорядження.

Як видно з газетних матеріалів. Журналісти часто вживають лексему „основний". Наприклад, „основне завдання", „основні ознаки" (Дзеркало тижня, 2006, 27 трав., 4-10 листоп.; 2007, 28 квіт.); „основна думка" (Високий Замок, 2006, 28 верес); „основні проблеми" (Дзеркало тижня, 2006, 28

січ.-3 лют.; Високий Замок. 2007. 3 трав.); „основна загроза”, „основна мета”, „основна ідея” (Експрес, 2007, 1-8 берез.), Чи правильно це? У „Великому тлумачному словнику української мови” слова „найважливіший”. „головний”, „провідний”, „визначальний” подано як синоніми до „основний”. Зауважимо, що і серед редакторів видавництва ведуться дискусії з приводу, коли правильно вживати „головний”, а коли „основний”.

Є два погляди щодо вживання Слів „головний” і „основний”. Перший - за аналогією до російської мови. Якщо в російській „главный”, то в українській - „головний”, якщо „основной” - „основний”. Наприклад, якщо російською „главный врач”, „главный инженер”, „главный герой” [13] українською пишемо відповідно „головні вороги”, „головні ролі”, „головна турбота”, „головне завдання”, „головний лікар”, „головний інженер”, „головний герой”. Про: це зазначено і в словнику синонімів: „**Головний** - найбільш вживане слово, що не має стилістичних обмежень; **основний** - ведучий в чому-небудь, що становить основу чого-небудь” [13, с.229]. Відповідно де. другого погляду „основний” варто вживати в значенні „грунтовний”, „базовий”, „що є основою”.

Отже, правильні такі словосполучення: „головні умови”, „головні чинники”, „головні особливості”, „головні недоліки”, „головне завдання”, „головна думка”, „головні проблеми”, „головна загроза”, „головна мета”, „головна ідея”, але „основні предмети”, „основні джерела”, „основна література”, „основні поняття”, а також, як подає „Великий тлумачний словник”, „основні виробничі фонди”, „основний капітал” [4, с.685].

Ненормативним з погляду недотримання лексичної норми вважаємо вживання лексеми „все” у нижченаведених реченнях: „Євро: усе вище і вище” (Експрес, 2006, 7-14 груд.), „Усе менше жорстокості, неадекватності і кривавих експериментів. Усе більше зовнішньої краси...” (День, 2006, 8 лют.), „А після неї з кожним роком в оселі Бойків лунало все більше і більше дзвінких дитячих голосів” (Експрес, 2006, 14-21 груд.), „Банківська система України розвивається все швидшими темпами”, „з’являється все більше фактів...” (Високий Замок, 2007, 26 квіт.), „Купити все складніше, платити все дорожче” (День, 2007, 11 січ.), „Останнім часом з’являється все більше дизайнерських фірм...” (Високий Замок, 2007, 3 трав.). Це калька з російської мови. Правильно вживати „дедалі”, „щодалі” [12, т. 1, с.204]. Російською „все более и более” українською - „більше й більше”, „все выше” правильно перекладати „вище й вище”, „все более” - „дедалі, чимраз” [8, с.64].; а також, на нашу думку, „щораз”, „щоразу”.

Отже, не „усе менше жорстокості, все більше краси”, а „чимраз менше жорстокості, дедалі більше краси”, не „все більше і більше голосів”, а „більше й більше” або „чимраз більше”, не „все швидшими темпами”, а „чимраз швидшими темпами”, не „все більше фактів”, а „щоразу більше фактів”, не „все складніше, все дорожче”, а „дедалі складніше, чимраз дорожче”, не „все більше”, а „щораз більше”. Лексема „все” „означає щось як ціле, неподільне, взяте повністю:.. цілковите охоплення окремих однорідних осіб, предметів, явищ... вищий ступінь виявлення якості, стану... вичерпне охоплення, сукупність предметів, явищ, дій понять...” [4, с.85].

„Неточність... у мовленні найчастіше виникає через нерозуміння мовцем справжнього (точного) лексичного значення слів” [7, с.309], зокрема „питання” і „запитання”. Зазначимо, що у „Великому тлумачному словнику” не виокремлено цю відмінність. Зокрема, „запитання” пояснено як „звернення до кого-небудь з метою з’ясування чогось; питання”, а „питання” - „звернення до кого-небудь, яке потребує відповіді, роз’яснення” [4, с.318, 760]. Чи можна відповісти на питання?

Як зазначено у довідковій літературі, „запитання” - це словесне звернення, яке потребує відповіді... Слово питання вживаємо здебільшого тоді, коли йдеться про якусь проблему, справу, що вимагає розв’язання або вивчення” [14, с.332]. Отже, відповісти можна на запитання, а питання можна порушити, розв’язати, вивчити. У реченнях „Відповіді на ці питання Конституційного суду дають чіткіше уявлення про те, як треба читати закон про референдум і як слід розуміти Конституцію” (Дзеркало тижня, 2006, 28 січ. - 3 лют.), „Коли ж зустрічати весну? Відповідь на це актуальне питання спробував з’ясувати наш кореспондент” (Експрес, 2007, 1-8 берез.) лексеми „питання” вжито у невластивому значенні, отже, вона не відповідає лексичній нормі української літературної мови.

Під час читання журналістських матеріалів виявляємо мовні одиниці, які суперечать кодифікованій нормі. Наприклад, у реченнях „Про відсутність в українському політикумі здатності „співати” на зовнішньополітичній арені єдиним хором знають не лише в Росії” (Високий Замок, 2007, 13 лют.), „Цьогоріч чимало стартів відмінили через відсутність снігу” (Експрес, 2007, 1-8 берез.), „Занепокоєні організатори і учасники виставки відсутністю уваги посадовців” (День, 2006, 7 листоп.), „Тут гострота дискусій значною мірою зумовлена відсутністю елементарної інформації...” (Дзеркало тижня, 2007, 21-27 квіт.), „Відсутність промислових підприємств, віддаленість від центру сприяли тривалій замкнутості і патріархальності” (Високий Замок, 2007, 3 трав.), а також у словосполученнях „відсутність можливості реалізуватися” (Дзеркало тижня, 2006, 27 трав.), „відсутні на картах об’єкти” (Експрес, 2007, 1-8 берез.), „відсутність творчої фантазії” (Дзеркало тижня, 2007, 12 трав.) неправильно вжито слово „відсутність”.

Як зазначає Борис Антоненко-Давидович, „відсутніми не можуть бути речі, які відповідно не бувають і присутніми, через те звичайна людина на Україні, далека від мовознавства й усіх його несподіванок, ніколи не висловиться: „В моїй кишені *відсутні* гроші”, - а скаже по-простому, як повелося з діда-прадіда: „У моїй кишені *немає* (або - *бракує*) грошей” [1, с. 190].

Отже, у цих реченнях правильно написати так: „український політикун нездатний співати...”, „бо не було снігу”, „посадовці не виявили уваги”, „немає інформації”, „немає можливості”, „на картах немає (нема) об'єктів” чи „на картах не зазначені (не зазначено) об'єкти”, „бракує фантазії”.

Ненормативною з погляду дотримання лексичної норми є словосполука „носити ім'я” (калька з російської мови). У реченнях „Адже компанія носить ім'я Пресвятої Богородиці - Оранти...” (Високий Замок, 2006, 21 листоп.), „Стрийський парк колись носив ім'я Кілінського (Високий Замок, 2006, 9 листоп.) дієслово „носити” вжито недоречно. „Вживаючи його, порушуємо сполучувальні норми сучасної української літературної мови. Замість дієслова *носити* потрібно тут використати дієслово *мати*...” [5]. „Носить ім'я” тритомний російсько-український словник перекладає „мати (носити) ім'я, зватися (звуся, звешся), називатися” [12, т. 2, с. 194]. Всі відповідники можна використовувати, крім „носити”, що „закріпилося в інших значеннях. Найчастіше воно вказує на переміщення, рух людини з кимсь або чимсь у руках чи на собі... „надягати на себе, мати на собі певний одяг”... [5].

Висновки та перспективи досліджень. На підставі праць науковців та довідкової літератури ми проаналізували ненормативне вживання лексем „зараз”, „дозволяти”, „основний”, „все”, „питання”, „відсутність”, „носити ім'я” у газетних матеріалах. З цього приводу Іван Огієнко писав: „Нікому не хочу витикати їхніх „помилоч”, - хочу тільки допомагати нашій пресі скоріш створити найміцніший ґрунт для розвитку нашої культури - соборну літературну мову” [10, с.260], бо „часописна мова - то найсильніший засіб збільшити культуру літературної мови” [9, с.294].

З огляду на важливість проблема неточного використання лексичних засобів на сторінках газет потребує подальших досліджень.

Джерела та література

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо. - К., 1991. - 254 с.
2. Бондаренко Т. Г. Критерії виявлення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів // Наукові записки Ін-ту журналістики. - К., 2002. - Т. 8. - С. 112-116.
3. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: Автореф. дис... канд. філол. наук. - К., 2003. - 20 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - Київ: Ірпінь, 2001. - 1440 с.
5. Вихованець Іван. Чи треба носити ім'я? // Укр. мова. - 2003. - № 1(6). - С. 60.
6. Григораш Д. С. Теорія і практика редагування газети. - Львів, 1966. - 168 с.
7. Дудик П. С. Стилїстика української мови. - К., 2005. - 368 с.
8. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. - К., 1998. - 710 с.
9. Огієнко І. Наша часописна мова // Рідна мова. - 1933. - Ч. 9. - С. 289-294.
10. Огієнко І. Наша часописна мова // Рідна мова. - 1936. - Ч. 6. - С. 259-262.
11. Огієнко Іван. Стилїстично-синтаксичні нариси // Рідна мова. - 1938. - Ч. 4. - С. 145-148.
12. Російсько-український словник: У 3 т. - К., 1980. - Т. 1. - С. 204; Т. 2. - С. 194.
13. Словарь синонимов русского языка: В 2 т. - Л., 1970. - Т. 1. - С. 229-230.
14. Феллер М. Д., Квітко І. С., Шевченко М. Г. Довідник коректора. - Х., 1972. - 408 с.
15. Шклянка І. Канадійська часописна мова. Шкоди від мовного хаосу в Канаді // Рідна мова. - 1936. - Ч. 7. - С. 297-304.

Поступила до редакції 27.07.2007р.